

Titel: ORTOPHILI Tanker over Lægevidenskabens nærværende Tilstand og nødvendige Forbedring i Dannemark og Norge skrevne den 19. Octob. 1771.

Citation: "ORTOPHILI Tanker over Lægevidenskabens nærværende Tilstand og nødvendige Forbedring i Dannemark og Norge skrevne den 19. Octob. 1771.", i *Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 10*, P.H. Høecke, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_010-shoot-workid1_010_009.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 10

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

ORTOPHILI

Tanker

over

Lægevidenskabens

nærværende Tilstand

og
nødvendige Forbedring
i
Dannemark og Norge
skrevne
den 19 Octob. 1771.

In mundo nihil constar, in orbem vertitur orbis Quid mirum, recti quod sit in orbe nihil.

Kjøbenhavn

trykt hos Paul Herman Höecke 1771.

2
Non cuivis lectori auditorive placebo: Lector & audirot nec mihi quisqve placet.

3
Indledning.

Salus civium suprema lex esto.

Saa vist som Religionens og Rettens Videnskabers Forbedring og Handthævelse er nødvendig for at beholde dydige Borgere i en Stat, ligesaa vist er ogsaa Lægevidenskabens Opkomst og Handthævelse uomgængelig nødvendig til at beholde sunde Borgere. Det vilde ikke være nok for en Stat at see alle sine Lemmer at udøve Dyden, uden Sundheden tillige satte dem i Stand til at befordre den ganske Stats Velstand; thi Dyden styrer alleneste alle Foretagende til at blive gode, men Sundheden frembringer disse: begge maae derfor være foreenede til at befordre Statens Velstand, allerhelst da Dyden i en Skat er ligesom død, uden den har Sundheden til Følge-Svend, hvilken sidste er en Moder til Munterhed, Arbeydsomhed, Riigdom, Folkemængdens Forøgelse, o.s.v.,

4
men ligesom lever op naar den er foreenet med Sundheden, hvorved disse Sundhedens Yndlinger drives paa den rette Maade og i den tilbørlige Orden. Man begriber heraf den vigtige Indflydelse Lægekonsten har paa Borgernes Liv og Helbred; og derfor maae altsaa udstrække sig til Religionen, Sæderne, Retten, Politien, Menneskenes Sædvaner, og paa Statens Bistand i Almindelighed. Det er bekiendt nok, hvor n-undværlige Lægernes Bedømmelser ere i Rettergangs Sager, hvor nødvendige i Henseende til Menneskenes Sundheds Vedligeholdelse, Justizog Politi-Sager. Thi da alle Love og Anordninger maae have Menneskenes og de Borgerlige Sælkskabers Vedligeholdelse, Forøgelse og Velgaaende til Øyemeed, og disse Love maae, saa meget som mueligt, grunde sig paa Naturens Ret, som igien har sin Grund i Naturlæren og de øvrige medicinske Grunde, saa indseer man lættelig, at en stor Deel af det Borgerlige og almindelige Væsens sande Velgaaende maae vorde bestemt efter de medicinske. Grunde. — Udi Gudslæren have Naturlærens og

Lægekunstens Grunde ligesaa stor en Indflydelse til at give grundige Forklaringer over Skabelsen, Opholdelsen, de Bibelske Sygdomme, aandelige Anfægtninger og Siele-Virkninger, og til at give

5

gode Regler for Ægte-Standen, Børneopdragelsen, Kirketugt, o.s.v., hvilket her vilde blive for vidtløftigt at udføre. Lægevidenskaben, for saavidt Borgernes Liv, Virksomhed og Velgaaende har sin Grund i samme, er derfor en værdig Gienstand for Regenten, og nødvendig for Religions- og Retsvidenskaberne, hvorfor den paa alle muelige Maader bør forfremmes og handthæves.

Man har nu snart i et Aar skrevet over de fleeste Ting, som kunde ansees enten som virkelige Mangler i Staten, eller og som skadelige Indretninger for det Almindelige. Saadant har gjort sin Nytte, og vil gjøre der fremdeeles. Men hvorfor har man ikke seet noget, som kunde udsættes paa der medicinske Væsen, i Særdeleshed hvad den medicinske Politie angaaer, da dog der vanskabte Forhold herudi synes at være saa aabenbart, ar enhver maatte kunde kiende den? mange maae tænke, at Der medicinske Væsen enten er aldeles frie for Mangler, eller og, at herudi ingen Forandring er muelig; thi hvorfor tie ellers alle stille herom paa en Tiid, da enhver Retsindig har Friehed at tale? for Mangler er den vist ikke frie, og at afhjælpe disse er baade høyst nødvendigt og mueligt. Nødvendigt er der formedelst Videnskabens Vig ighed, og Mueligheden kan viifcs af an-

6

Dre Rigers lykkelige Fremgang herudi. Hvor ønskeligt var det derfor ikke, om de medicinske Patrioter vilde foreene sine Kræfter for at tikiendegive de Mangler, hvoraf den ædle Lægekunst daglig trykkes, og aabenbare de Kilder, hvorfra de dødende Floder have dederes Udløb, hvilke aarlig bortskylle mange Tusinde Mennesker, da saadant vilde give vor Allernaadigste Konge Anledning til at give det medicinske Væsen en anden Skikkelse, end den nærværende, og derved rædde en stor Mængde af sine dyrebare Undersaatter fra Undergang. Jeg har derfor foretaget mig at gjøre Begyndelse hermed, og at opregne, hvad jeg har troet kunde være til nogen sand Nytte for Rigerne, overladende til andre Veltænkendes nøyere Overlæg og Omdømme, hvorvidt jeg har tænkt ret eller ikke.

Den beskuende Lægevidenskab.

Olim intonsus erat, sed nunc tondetur Apollo;

Vix in toto anno ridet Apollo semel. Fallitur ô qviconqve Camænas dixit amænas; Phæbi delira est nunc lyra; manca manus.

De medicinske Videnskaber, som i en lang Tiid forhen have ligesom ligget i Dvale ved vores Universitet i Kiøbenhavn, da Læ-

7

terne i Lægekunsten, jeg veed ikke enten af Magelighed, eller formedelst andre Forretningers Mængde, neppe gave de Lærende saa megen Undervisning, at disse med en maadelig Indsigt omsider lykkelig og uden Skamme kunde udøve Lægekunsten, ere nu ved vore Høystpriselige Kongers Allernaadigste Omhue vel bragte dertil, at en Studerende kan ved at høre de Forelæsninger, som holdes, naar egen Læsning og Flittighed kommer dertil, bringe sine Studeringer til Fuldkommenhed, uden af Nødvendighed enten at sætte egne Midler til ved udenlands Reyser, eller at trygle sig Reysepenge til af Professorerne, som allertider have holdt det for en uryggelig Regel: At være sig selv nærmest; men her synes endnu ar feyle noget, som de i denne Tiid udkomne Patriotiske Blade have givet mig Anledning til at eftertænke, uagtet man i samme dog ikkuns har seet lidet eller intet, som kunde tiene til Lægevidenskabens Forbedring.

Uagtet Lægevidensskaben, som sagt, kan læres ved vores Universitet, saa udfordres dog hertil en Tiid af 8 til 10 Aar, da de Studerende bestandig maae opholde sig her, hvilket ikke er enhvers Leylighed. Saa lang Tiid behøver man ikke til at studere Lægevidensskaden udenlands. Aarsagen synes at være denne:

8

Lægevidenskaben er af en vidtløftig Udstrækning: her ere ikkuns saa Lærere i Lægekunsten, de som ere her, ere mestendeets beskæftigede med andre, deres Embede uvedkommende Forretninger, og de, som herudi ingen synderlig Deel tage, kan ikke overkomme at læse over alle Videnskabens Deelee. Heraf flyder, at formedelst denne Faahed kan der ikkuns høres saa grundige Forelæsninger aarlig over visse Videnskabens Deelee, andre blive løselig behandlede, og andre høres aldrig. — Formedelst saadant Forhold maae mange Aar gaae bort, inden de Studerende faae hørt en grundig Forelæsning over den heele Videnskab. Ved mange velindrettede udenlandske Academier holdes Forelæsninger over den heele Videnskab snart hvert Aar, saa at de, som opholde sig der, kan paa en kortere Tid gjøre sig alle Ting bekjendte, og de som forblive der ikkuns for en Tiid, kan udvælge at høre de Deelee, som de fornemmelig troe sig at være nyttige. Kommer en

Reysende til os, saa maae han ofte bie i 2 til 3 Aar, inden han faaer den Deel at høre, som han ønskede at gjøre sig bekendt, og imidlertid tage til Takke med hvad i den Tiid kan forefalde. Jeg vil her til Exempel allene anføre Anatomien, som er en af de største Grundpiller for Lægevidenskaben, hvorover her

9

ikkuns aarlig høres en til toe af dens Deele, og 3 til 4 Aar gaae bort, inden man med alle Deelene kommer til Ende, da de dog alle paa 2 Aar kunde og burde igiennemgaaes.

Den Forhindring, som dernæst ligger i Veyen for Lærernes Flittighed, er ikke af mindre Vigtighed, og visselig burde aldeles afskaffes, enten Universitetet forbliver i Kiøbenhavn, eller vorder forfløttet til et andet Sted.

Skulde Universitetet blive forfløttet til et mindre og beqvemmere Sted, saa var denne Forandring saa meget meere Ønskelig, som der er bekiendt, hvor mange andre uvedkommende Ting vore Lærere i Almindelighed her i Staden ere indviklede i, som fradrage dem den nødvendige Rolighed og Eftertanke, der udfordres til at holde gode Forelæsninger, og med Raad og Daad at gaae de Studerende til Haande, hvilket dog skulde være den egentlige og rette Hensigt af Stiftelsen. Jeg vil ikke opholde mig ved de theologiske og juridiske Læreres Forhindringer, som ere tydelige nok, og have været det i mange Aar; ikke heller røre noget ved den Foragt eller Ringeagtelse, hvormed de Studerende bestandig ere anseete af Professorerne, og som ingen anden Grund kan have, end den Omgjengelse, der kan haves i Kiøbenhavn, fremfor paa andre Stæ-

10

det, med de saa kaldede Fornemme og Store, hvorved en Student er i Lærernes Øyne blevet saa ringe et Creatur. Ikke heller vil jeg opregne de Forhindringer og Adspredelser, som ved Kiøbenhavns friere Levemaade holde de Studerende fra den tilbørlige Flittighed og Agtsomhed, da disse Ting af andre allerede ere igiennemgaaet; men allene berøre den Anstøds-Steen, som bestandig har ligget i Veyen for Lægevidenskabens Fremgang, og hindret, at Lærerne gemeenlig ikke have kunder opfylde deres Pligter saa tilstrækkelig, som der til de Studerendes Nytte udfordredes. Slægtskab, et stort Bekiendtstab, og de deraf flydende nødvendiggjorte Sælsskabe og andre Samlinger adspredde vel Tankerne, og ere virkelige Hindringer for Flittigheden; men den store Praxis er den fornemste, som holde Professorerne og andre anbefalede Lærere fra at blive de Lærende saa nyttige som de kunde og burde være, da de fleeste herudi ere saa stærk sysselsatte, at de ikke have Tiid at tænke paa Tilhørernes Fordeel. At denne Praxis er Aarsag til ovennævnte Forsømmelse, er bekiendt nok. Man spørge allene de unge Studerende, om de ikke have savnet en Forelæsning over Medicina clinica og Chemia pharmaceutica pag Friderichs Hospital; og Vundlægerne, hvorinange offentlig Forelæs-

11

ninger de høre imellem Aar og Dag over Vundlægekunsten. — Naar en Lærere bliver fra Morgen til Aften kaldet fra en Syg til en anden; saa er der naturligt, at han enten aldeles maae afstaae fra Forelæsning, eller og, da han i disse Forretninger ikke kan tænke paa andet, end de forekommende Gienstande; saa faaer han megen liden Tiid til at bereede sig til Forelæsningen. Læsetiimen kommer; her skal siges noget, og da dette maae skee uden foregaaende Beredelse; saa bliver ogsaa Forelæsningen tør og mager, og Tilhørerne gaae misfornøiede bort. — Det er vidst, at denne Misbrug tilsorn har været mere almindelig iblant de medicinske Lærere, end nu paa en kort Tiid, da vores brave og flittige K. herudi har viist de andre med sit gode Exempel, hvorledes de burde forholde sig; men denne Misbrug kan jo igien indsnige sig, og faae samme Magt, som før, og da bliver vist Hovedstaden, hvor Universiteter er, ogsaa Aarsage hertil. — Var Lærernes staaende Løn alt for ringe; saa kunde Undskyldning herfor finde Sted; men uden Nød at tiene sig selv og nogle saa af Statens Lemmer, og at lade den hele Skat tabe derved, er baade ubilligt og imod de høye Stifteres Øyemeed. Thi hvormeget taber ikke Staten derved, at Landene blive forsynede med halvlærde og udue-

12

lige Fuskere, som mere ved sin Uvidenhed kan svække end ophielpe Folkemængden. Det skeer vel ikke saa ofte nu omstunder, at man iblant Lægerne skal finde saa mange af dette benævnte Slags, som meget mere iblant Vundlægerne. For at overbevistes om dette sidste, behøver man allene at see sig lider omkring i Rigernes smaae Kiøbstæder, hvor man skal erfare mine Ord sande. — Det er nødvendigt, at de Syge skal have Raad og Biestand i deres Elendigheder; men det hør jo dog de udøvende Læger egentlig til at give saadant; thi heraf skal de leve, og de Academiske Lærere vandt da mere Tiid til sine Hoved-Forretninger.

Skal Universitetet forblive hvor det er, saa maatte der, om nogen Forandring skulde skee med Indkomsterne, besørge, at Professorerne kunde have saa megen Løn, som kunde være tilstrækkelig til paa en anstændig Maade at underholde en Familie ved, og da synes Lønnen ikke at burde være under 1000 Rdlr. aarlig. Herved burde det tillige være strængelig paalagt, at ingen medicin Lærere maatte besatte sig med den udøvende Lægekonst, eller i nogen Maade at have Tilsyn med Syge; men all deres Opmærksomhed skulde være henvendt til de unge Studerendes Underviisning. Her maatte tillige sees paa,

13

at flere Lærere bleve beskikkede, i det mindste maatte Arbeydet deeles imellem 3 Personer; thi der er jo umueligt for toe at kunde bestride der heele Arbeyde, og give en grundig Underviisning i alle de vidtløftige Deele, som udgiøre hen ganske Lægevidenskab; ja den anatomiske er tilstrækkelig nok for en Mand. Have vi havt 3 Mænd til at holde de theologiske Forelæsninger, saa troer jeg ikke at feyle, om jeg paastoed, at der behøvedes 4 til de medicinske, naar alle Ting skulde læres grundig: nemlig 3 medicinske og en chirurgisk Lærere. Thi hvad anden Grund kan vel anføres dertil: At mange af de udenlandske Academier besøges saa flittig af Fremmede, da vi derimod sielden eller aldrig see nogen hos os, end denne: At fiere ere om Arbeydet, saa enhver kan gjøre sit tilgavns.

Eftersom jeg oventil har talet om Universitetets Forfløtning, saa tillades der mig, at fremføre mine Tanker om et og andet, som ved Forfløttelsen synes at maatte tages i Betragtning, om saadant skulde skee.

Skal Forfløtningen gaae for sig, burde da ikke den medicinske Have ved Toldboden følge med? Da man siger, at den endelig skal forfløttes, saa synes dette fornøftigst. Den var vel anlagt, hvor den var; Anlægget havde koster store Penge, og Indretningens Fuldkommen-

14

hed gjorde sin Dyrkere megen Ære, som til Uheld for tiilig blev rykket fra den. Man troer derfor i Almindelighed, at naar Riget og Akademiet ikke skulde miste en Ziir og nyttig Indretning, saa burde den enten følge med Universitetet, for at faae en stor og beqvem Plads, eller og blive hvor den hidindtil har været, eftersom man til Forfløttelsen ikke kan see nogen tilstrækkelig Grund, naar Universitetet skulde forblive hvor det er.

En Vanskelighed vil møde ved Forfløtningen. Den anatomiske Videnskab er som Grunden, hvorpaa en vigtig Deel af en Læges og Vundlæges Kundskab maae bygges, og derfor bliver i Besynderlighed nødvendig. Der maatte altsaa ved Akademiets Anlæg sees paa, at en nødvendig Deel af døde Legemer kunde have til Anatomiekammeret, baade paa den Tid, da man kan betiene sig af dem og saa ofte man behøvede dem; thi ellers vilde Akademiet tabe meget, baade af Nytte og Anseelse. Et nærliggende Tugthuis og Hospital borttog denne Vanskelighed, naar der tillige var overflødig paa Lemmer.

Den udøvende Lægevidenskab ved de Syges Sænge (Medicina clinica) og Jordemoderkunsten, vilde dernæst fore en stor Vanskelighed med sig, som næppe kunde overvindes. Men da det nye oprettede Academie

15

vel ikke kom saa meget langt fra Kiøbenhavn, saa kunde det heller ikke blive til saa stor Bekostning for de Studerende, om de for at lære disse Videnskaber, opholdte sig her et halvt eller heelt Aar, efter at de beskuende Dele vare lærte, for ved det nyttige Friderichs Hospital at lægge sig efter den udøvende Deel af disse, som de sidste Videnskaber.

Det chirurgisse Anatomiekammer blev alletider en nyttig Indretning for der nye Academie, naar det kunde beholdes; men synes ogsaa efter nærværende Forfatning, som ikke er overensstemmende med Stiftningen, uden noget Tab at kunde undværes, og at den anatomiske Lærere med en og samme Umage kunde undervise de unge Læger og Vundlæger i Anatomien; men det blev en nødvendig Sag, at der var en Lærere beskikket i Chirurgen, som med Flid vilde antage sig de Lærende, og undervise dem i de Timer, som til Forelæsningen vare bestemte, uden til de Lærendes største Tab og Skade at anvende samme, som nu skeer, til Svendenes forunderlige, langdragende og næsten aldeles unyttige Overhørelse, hvilken efter nærværende Forfatning aldrig kan beviise den unge Vundlæges Færdighed og Indsigt i sin Videnskab, og endnu mindre være Tilhørerne til nogen sand Nytte. — Kan man i alle andre Videnska-

16

som ere vigtigere end Vundlægekunsten, paa en halv eller Heel Dag udforske dens Indsigt, som overhøres, hvorførend det da ikke skee i denne Videnskab? Han kan jo paa Spørgsmaales Besvarelse, ligesaavel Viise hvad han har lært, som ved at forestille en Demonstrateur, da han herudi almindeligst ikkuns gjør en slet Figur, efterdi Grundighed og Veltalenhed savnes.

Disse benævnte Ting synes at være en Eftertanke værdige, om Universitetet skulde komme til et andet Stæd, naar jeg lægger til, at det formedelst Tilførselen vilde blive beqvemmest og mindst kostbar i en Sæstad.

Ligeledes troes samme Forholds-Regler og Indretninger at ville blive nødvendige ved det meget omtalte norske Academie, om samme kan komme til Virkelighed, og Omkostningerne hertil bestrides. — Om Nyttens af dette Academie har man Ikke Aarsage at tvivle i Henseende til det medicinske Væsen, naar man veed, hvor stor en Mangel Norge har paa duelige Læger og Vundlæger, og hvormange fordeelagtige Ting der i

dette riige Land kunde opdages af de Kyndige i Naturens Rige.

Naar Lægevidenskabens Indretninger bleve satte pag ovenmeldte Fod, i hvor Academierne end skulde være, saa blev Studere-

17

maaden lættere for de Lærende, og Lærerne gaves meere Tiid til en grundigere Underviisning, fornemmelig, naar Arbeydet tillige blev deelt imellem fleere. Man vilde da neppe savne Søgning af udenlandske Studerende, hvilket alletider er et Tegn til Academiets Flor, og endnu mindre af Indenlandske, som med Fiid vilde fortsætte sine Studeringer, naar de hastigere kunde komme til Maalet, og være forvissede om, derved i Fremtiden at finde Levebrød i sit Fædreneland. Det vilde da blive uforfødt, som forhen er skeet, at forskrive og indhente tyske Læger til at besætte Tienesterne med; thi man savner ikke beqvemme Personer iblandt de Danske og Norske, naar disse ikkuns ikke savne den tilbørlige Opmuntring og Belønning, som Drivefiederer til alle gode Foretagender. Det var ogsaa Rigerne til større Ære, at have sine egne Børn til Landenes Tienester, end at beskiemme begge Folkeslagene med slige Forskrivninger. Lader os tage Exempel af de Svenske, som herudi, saavelsom i andre Ting, ikke have viist nogen Foragt imod deres eget Folk.

Den udøvende Lægevidenskab.

Fingit se medicum qvavis idiota profanus, Judæus, monachus, histrio, rasor, anus.

18

Man er paa denne Tiid meget sysselsat med politiske, oekonomiske og andre Projecter, som efter Opfindernes Foregivende skal gjøre Menneskene og Rigerne lykkelige; men ingen bekymrer sig om den medicinske Politie, som daglig geraader meer og meer i Forfald. Det sletteste Handværk er med sine Privilegier beskyttet, hvilke ogsaa blive handthævede; men den ædleste af Videnskaberne er uden all Politie, og de Privilegier, som den har, blive ustraffet overtrædte. Naar andre Politielove overtrædes, som enten angaae Statens Sikkerhed, eller en Handværksmands Privilegier, saa bliver Angiveren belønnet, hans Navn fortiet og han har ingen Uleylighed herfore ar befrygte for sin Person. Vil derimod en Læge begiære Beskyttelse paa sit Privilegium, saa vilde man af en offentlig Sag see en privat, og Lægen finde sig forfulgt med Had og Fiendskab, ja indviklet i en fortrædelig Proces. Desuagtet er det dog aabenbar, at naar et Laugs Privilegier overtrædes, saa lide allene de faa Personer, som ere i Lauget; men naar Lægernes Privilegier overtrædes, og der er ingen medicinsk Politie, saa lide alle Mennesker derunder. — Vore nyere Oekonomer striide for at faae Laugene afskaffede, paa det at de beste Mestere skulde have den største Næring, og at ikke saa man-

19

ge Stympere skulde skulde under Laugs Privilegierne. Man skulde troe, at saadant ogsaa maatte være fordeelagtigt for Lægerne, naar der ikke bliver seet paa nogen medicinsk Politie; men man mærker just det, som er tvertimod, da den støtteste Læge ofte finder meere Bifald, end den beste. Derfor, saa nyttig Laugenes Afskaffelse kan være for de gode Handværksmestere selv og andre Folk, saa lidet er Lægerne og den menneskelige Slægt tient med, at det medicinske Væsen er uden Politi.

Uagtet denne Politie er høyst nødvendig, saa er det dog aabenbar, at man i den udøvende Lægekunst umuelig kan kiende, at vi have nogen medicinsk Politie i disse Riger, da enhver Dosmer og Stympere, som ikke har lært de første Grunde af Lægekunsten, ved et skammeligt Misbrug ubehindret og ustraffet kan udøve samme, og ligesom stiaele Brødet af Munden paa de udøvende og beskikkede Læger. Denne Misbrug er det, som foraarsager, at vi i Henseende til Rigernes Størrelse ikkuns have faa Læger, da samme tilbageholder og nedtrykker de Studerendes Lyst til Lægevidenskab, siden de formedelst denne Uorden ere i Uvished, om de i Fremtiden derved kan leve, og overvinde de store

20

Bekostninger, som maae anvendes til denne Videnskab.

Dette er dog den mindste Skade; men større og vigtigere er den, som Staten tager ved saadant Forhold. — Det er bekiendt for alle, som have lært at tænke fornuftigt, og ikke at foretage sig noget uden dertil at have en tilstrækkelig Grund, at der er en stor For» skiæl imellem en Læge og en Vundlæge, imellem deres Studeringer og Indsigter, og imellem deres Forretninger; men vilde man herfra gjøre Slutning, saa vilde man ikke finde mange fornuftigtænkende Personer i Staten, da man seer overalt, at der snart ingen Forskiæl gjøres imellem disse Personer; thi man seer jo Vundlægerne og andre Fuskere i Lægekunsten, at være antagne baade hos smaae og store Folk, Lærde og Ulærde, baade i ind- og udvortes Sygdomme, ligesom de hertil havde de største Rettigheder og Privilegier. — Men vidste Folket den ovennævnte Forskiæl: Vidste det hvor liden Kundskab i Lægekunsten de allerfleste af disse forvovne Mennesker besidde: Vidste det hvormange Ulyksalige der aarlig ved disses Behandling, enten miste Helbreden for deres Levetiid, eller og

formedelst disses Uviidenhed og den deraf flydende Forsømmelse i Sygdommen, eller og virkelige begangne Feyle maae blive det kiære

21

Liv berøvede ; saa vilde det visselig ikke Viise den Skiødesløshed med sit eget Liv og Helbred, som i saa vigtig en Sag daglig af de fleeste begaaes. — Denne Betragtning har ofte frembragt en Medynk hos mig over de Elendige, som af Mangel paa Kundskab om en sand og falsk Læge, have betroet sig til slige uvidende Mennesker til deres egen Fordærvelse. - Overtydning om benævnte Forskiel begribes neppe af dem, som ved Studeringer have beriiget sine Indsigter i andre Ting, og endnu mindre af Almuen. Den almindeligste og blinde Fordom hærsker hos alle: At den som kan skrive Recepter, og lader sig kalde Doctor, kan ogsaa helbrede Folk.

Det er ikke min Sag her at Viise den Forskiæl, som er imellem Lægen og Vundlægen: Ikke heller vil jeg tale meere om de Misbruge og Ødelæggelser, som ved denne Uorden daglig stiftes og anrettes paa Undersaatterne; men vil bede enhver, som er uvidende herom, at læse den lærde Zimmerman og grundige Tissot, hvor han vil finde de overtydenste Beviiser af oven anførte, samt af enhver samvittighedsfuld og sand Læge finde denne Sandhed bekræftet. — Jeg vil allene sige: At der burde sættes Grændser for enhver især, saa at Vundlæger, Lægedomskræmmere,

22

Barberer og Badere kunde blive hver ved det, de havde lært, og ikke ustraffet fornærme Lægerne eller hinanden indbyrdes.

Næst Staren tabe ved denne Uorden de udøvende Læger mest; thi disse fornærme ingen, men alle uvedkommende fornærme dem. Dette indsees lættelig deraf, at i Kiøbenhavn, som ikke har et ringe Antall af Borgere og Indvaanere, udgiøre de udøvende Læger et meget ringe Antall, og lærtelig kan tælles, da dog, naar man vilde sammeligne Kiøbenhavn, i Henseende til Størrelsen, med andre Stæder i Europa, hvor et stort Antall af Læger kan finde sit Ophold, saa burde en tredobbelt Mængde, ja fleere, have sin rigelige Indkomst, og fortiene sit Levebrød i Kiøbenhavn, naar ikke den store Mængde af Regiments-, Divisions-, Batallions- og Stads-Feltskiærer, Barberer , Lægedomskræmmere, Qvaksalvere, Markskrigere, Signekiærlinger, og alle disses Svenne og Underhavende, der allevegne have Ærende, paa en forvoven og fræk Maade indsneeg sig i alle Huuse, og med største Dristighed, ja ligesom med uindskrænket Magt berøvede Lægerne Brødet, hvilke sidste det dog allene er tilladt at udøve Lægekunsten overalt i disse Riger og Lande, efter Medicinal-Forordningens af 4 Decemb. 1672. §. 3. Derimod er der, efter samme

23

Allernaadigste Forordnings §. 4, 12 og 28, alle disse ovennævnte, uden Undtagelse, aldeles forbudent at give indvendige Lægemedler under tilbørlig Straf, uden alleneste Vunddrikke, Decokt og Gurgelvand.

Skulde man vel efter dette Allernaadigste Forbud formode, ar disse Folk kunde have taget sig saa stor en Frihed i en dem uvedkommende Sag, som skeer er, dersom man ikke daglig saae det for Øynene? — Den Allernaadigste Forordning synes at være bleven forglemt, og Opsynsmændene - - - - Ja! Man trækker paa Skuldrene, og lader det gamle Indsnig uden Paatale meer og meer udbrede sig, af Frygt for at faae den heele Fusker-Sværøm paa Halsen, eller i det ringeste at blive anseete med Uvenskab og skeele Øyne. —

DI dette Indsnig kunde man maaskee give nogen Aarsag. I forrige Bider, da Lægevidenskabens kluns stod paa en flet Fod hos os her ved Universitetet, da lider eller intet blev lært ved offentlige Forelæsninger: da der altsaa vare ikkuns faa medicine Studerende: da man forffrev Læger fra Tydskland: da der ikkuns vare faa Læger i Kiøbenhavn, hvilke, da de havde rigelige Indkomster, ligesom nu, og allene opvartede de Rige og Fornemme, og saae paa sine egne For-

24

dele, uden at bekymre sig om Mængdens og de øvrige Indbyggeres Tab ved Fuskerier: da der paa Landet i Provintzerne vare endnu færre eller ingen Læger, og de, som vare der ikke kunde udrekke deres Hielp til de langt fraliggende Indbyggere: Paa denne Tiid indsneeg sig dette fordømmelige Qvaksalverie, hvorved heele Staden og alle Landene bleve oversvømmede med chirurgiske saa kaldede Doctores. — Disse Omstændigheder synes at have givet Anledning til Indsniget, som endnu udbreder sig; men hvorfor seer man nu igiennem Fingre hermed, og lader denne giftige Byld æde saa vidt om sig, uden at tænke paa Lægedom. De forrige Tiider kan man nogenledes have undskyldte, da der formedelst ovenanførte Aarsager ikke vare mange danske Læger, og man saae sig da nødt til at hielpe sig, som man kunde; men nu, da vi ingen Mangel have herpaa, hvorfor afskaffes ikke saadan Uorden ?

Efterdi der er nogen Forskiel imellem de benævnte Personer, fom uden Tilladelse fornærme Staten og Lægerne, da nogle have lagt sig efter en Videnskab, som er Nærmere beslægtet med den udøvende

Lægekunst end andres, og andre derimod have flet ingen; saa. synes de at kunde bringes i adskillige Classer.

25

Til den første Classe henhøre: Regiments- og Divisions-Feltskiærer, hvilke uagtet de have udstaaet et faa kaldet chirurgisk Overhør, og derfor have Tilladelse at udøve Vundlægekunsten vaa Soldater og Matroser, dog gemeenlig ikke have lært de medicinske Grunde saa tilstrækkelig, som der til en lykkelig Udøvelse i Lægekunsten udfordres; saa ere de alle uberettigede til at udøve samme.

Man vil ventelig indvende: hvorledes skal da Krigsfolkene blive helbredede, naar det ikke maae tillades disse Vundlæger at forordne dem det nødvendige i paakomne Sygdomme? Jeg svarer: kan ikke Lønningen deele imellem visse Læger og Vundlæger, saaledes, at der blev et mindre Antal af Vundlæger, og ordentlige Læger i de Afgaaendes Stæd blive antagne. Paa denne Maade kunde enhver gjøre sit, og alt kunde blive vel forrettet. Skulde bette Forslag ikke blive antageligt, saa synes det billigt, at saadan en Indskrænkning blev gjort for disse Vundlæger, som kan sees i nogle udenlandske Medicinal-Forordninger, hvorudi slige Vundlæger eue tilstædte ar helbrede indvendig ved deres Regimenter; men ved civile Personer maae de ganske aldeles holde sig baade fra indvendige og udvendige Curer, saavel som og

26

Aareladning, og uden Fornærmelse overlade saadant til de Læger og Vundlæger, som bære Borgerlige Tyngder.

Til den anden Classe kan henføres Stads- og andre Vundlæger og Barberer, som, endskiønt de vel i Almindelighed have underkastet sig det chirurgiske Overhør, dog gemeenlig ikke have den Indsigt og Færdighed i Vundlægekunsten, som de nys oventil benævnte, og derfor endnu mindre have kunder forhvervet sig nogen Indsigt i Lægevidenskab; faa er det aabenbar, at de ikke bør befatte sig med sammes Udøvelse under haard Straf. Disse ere end ydermere udi de vel indrettede Medicinal-Forordninger befalede: ikke at maae skride til Spyttkuren uden en Læges Samtykke, da mange af Skiødesløshed herved elendig ere omkomne: ikke heller i hidsige Sygdomme uden en Læges Nærværelse at foretage nogen Aareladning, eller at paatage sig svære og farlige chirurgiske Curer, uden at have søgt en Læges Hielp og Raad.

Den nyelig anordnede offentlige Overhørelse i Lægevidenskaben vil komme disse benævnte Indskrænkninger til en ypperlig Hielp i Henseende til deres Varighed, da de halvlærde og opblæste Vundlæger og Lægedoms-Kræmmere ikke herefterdags, som tilforn, da

27

Overhørelsen skeete inden fiire Vægge af et par barmhiertige Professore, tør fordriste sig til at lade sig offentlig overhøre, for at bekomme en skriftlig Tilladelse at behandle Folkets Helbred og Sundhed efter eget Tykte, eftersom de nu kan have grundig Aarsag til at befrygte, at saadan en offentlig Fremstilling ikke vil blive dem til megen Ære.

Den tredje Classe indbefatter Lægedoms-Kræmmere, Vadere, Jordemødre, Qvaksalvere, Markskrigere, Omløbere, kloge Koner og Signekjærlinger. Da disse aldrig have lært noget, som kan henhøre til den udøvende Lægevidenskab eller Vundlægekunst, og derfor endnu mindre kan underkaste sig nogen Overhørelse enten i det ene eller i det andet; faa bor de ogsaa under de haardeste Straffe være aldeles forbundne at befatte sig i ringeste Maade med den udøvende Lægekunst.

Efter all Opkomst, Orden, og Ret, er Lægevidenskabens Udøvelse alle Lægedoms-Kræmmere og Badere uvedkommende og forbuden. *) Dog veed man, at endeel, ikke alleene i Staden; men endog paa Landet, blande sig herudi.

*) Ammanni Med. crit. Caf. 55. 56. Alberti Jurisprud. med. T. I. P. II. Caf. 54. & Tom. II. Caf. 38.

28

For kvaksalvere, Markskrigere, og slige Omløbere er vel Dannemark og Norge meere befriet end Tydskland. Af denne Aarsag seer man ogsaa mere af dette skadelige Utøy i de til Tydskland grændsende Lande og i Jylland, hvor der uden Tvivl for fine Aarsagers Skyld ikke kan Kiendes af Stædernes Øvrighed; men ustraffet streifer Landene om, og fornemmelig indfinder sig ved Markederne og Snapstingene, og der ved trykte Sædler underretter Folk om sine overordentlige Gaver og store Opfindelser, paabyrde alle Mennesker med Recepter, Sundhedsregler, og andet unyttigt og skadeligt Qvark af Lægemedler. Om disse heder det:

Qvi modo vinifti noftram mendicus in urbem,

Paulum mutato nomine fis medicus. Pharmaca das ægroto; aurum tibi porrigil

æger,

Tu morbum curas illius; ille tuum.

At Markskrigere paa alle Siider have været anseete fom meget skadelige Mennesker, Kiendes deraf, at samme ere efter Lovene holdte for Æreløse og ikke maatte taales. *) Lige-

*) Valentini Pandeet. med. leg. P. I. Sect. IV. Caf. 3.

29

ledes har det tilforn været enhver tilladt uden Skyld og Straf paa egen Haand at slaae en Markskriger ihjel, fom det menneskelige Kiøns Fiende. *) Og i Montpelier blive saadanne Karle satte baglænds paa et udslæbet skabet Æsel; førte allevegne omkring i Staden, og omsider jagede ud af Porten. **) Man tænker billigere nu omstunder om disse Folk.

Hvor Qvaksalveren ikke kan komme selv, der fender han sin Gift. Herved forstaaes den Misbrug, som overalt i Rigerne begaaes med de saa kaldede Universal- og Polychrest-Medicamenter, hvilke under pralende Titler, eller ved en Berømmelse paa trykte medfulgte Sedler tillades at blive giorte almindelige. Disse udgives for at være tienlige i alle muelige Sygdomme, og blive derfor brugte i Flæng under alle Tilfælde. Men man har derfor ogsaa mange bedrøvelige Exempler paa deres Skadelighed, hvilket har givet Anledning til, at deres Indførsel og Brug i adskillige Lande er aldeles forbuden. Denne Anledning have vi ogsaa; men dog lade vi disse giftige Ting udbrede sig meer og meer, til Borgernes Fordærvelse! — Jeg har kiendt adskillige, som ved Ailhauts sorte

*) Albertus loc. cit. Tom. I. c. 15.

**) Behrens Select. ad med. Sect. V. §. 4.

30

Pulver have laxeret sig til Døde, og andre, som ved den Sphæriske Essens ere bragte til Krøblinge, uden at tale om flere saadanne Hændelser ved andre slige Midler. — Hvor lætte bleve ikke Videnskaberne: Hvor hastig kunde man ikke blive Læge: Hvor unødvendige bleve vore Lægedoms Boder, naar man kunde indskrænke Lægevidenskabens til saa ænge Grændser, og finde saa kort en Gienvey: — De faa kaldede kloge Koner og Signekjærlinger findes endnu, og fornemmelig hist og her iblandt Almuen paa Landet, hvilke foregive, at alle Sygdomme komme fra onde Folk, som enten have kastet noget Ondt, jeg veed ikke hvad, for de Syge, eller og, som de sige, forgiort dem. — Da den gemene Mand i Almindelighed tiltroer disse Kjærlinger en overordentlig Klogskab, siden de intet foretage sig nogen Cur, uden paa visse Dage i Ugen, læse noget uforstaaeligt Tøy over de Syge, bestryge dem, give dem Terpentin-Olie, og andre hidsige Ting, som de ofte maae rage ind i stor Mængde, ja til en Pægel, og begaae anden flig Dristighed og Daarlighed. Men det er at beklage, at Almuen herved haade bliver bestyrket i sin Overtroe, saa og, at en Mængde Syge, formedelst saadant Forhold, ikke alleene blive forsømmede, da de ved duelige Lægemedler i

31

Tiide kunde været helbredede; men endog tabe ofte baade Helbred og Liv. — Denne skadelige Slægt fortiener de haardeste Straffe, og en aldeles Udryddelse fra Indvaanerne. — I forrige Tiider brændte man Hexekjærlinger; men da vore Tiider ere meere oplyste; saa vil man vel sinde, at en legemlig Straf og Spindehusene kunde være Tugtelse nok for dem.

Efterat jeg har opregnet de Personer, som fornemmelig vanziire Lægevidenskaben, eller i det ringeste fornærme Lægerne, faa maae jeg endnu røre lidet ved det Tab, som de unge Studerende og det Almindelige tager ved dette Fuserie.

Naar de Studerende have fuldendt de betragtede Deelee af Lægevidenskaben, og ville henvende sig til den udøvende; faa er her ikkuns et Stæd i Staden, hvor denne kan læres; nemlig Friderichs Hospital. Alle kan umuelig blive antagne i Tieneste herved, og den lange Vey fra Academiet og hertil er en Hindring for bestandige lagttagelser, hvorved Erfaringen dog skulde forhverves. — Den beste og beqvemmeste Maade, at lære denne Deel af Lægekunsten paa, maatte derfor være denne: at de Unge kunde selv under en Doctors Anførsel besøge de Syge. Hvorfore skeer da ikke dette? — De faa ud-

32

øvende Doctores maae selv besøge de Fornemme og Rige, om de ville have Umagen betalt: af de Borgerlige og ringere Syge have de ikke mange; thi disse lade sig opvarte af Bundlæger og Barberer, og have de nogle af disse, saa maae de dog selv indfinde sig, om ikke en Bundlæge, Barbeer eller Fuser skal tage Næringen og Brødet fra dem. Er der en eller anden Doctor, som har fleere af de Borgerlige Syge, end han selv kan

bestride, eller og har nogle af de smaae Hospitaler; saa antages, jeg veed ikke efter hvilke Grunde, gemeenligst Feltskiær-Svendene for at besørge disse. — Ved saadant Forhold bliver Dørren ligesom lukket til for de Studerende, og all Leylighed tit Lægekunstens Udøvelse dem berøvet, Mod og Lyst forsvinder, da de andre uværdige løbe af med alle Fordelene, og alle Døre re staae aabne for dem. — Er dette ikke en Vanære for vore Læger, at de selv ville foragte deres Videnskab ved at forskyde de værdige, som med megen Møye og Bekostning Have lagt sig efter de fornødne Videnskaber, og derimod antage andre i Kunsten Uvidende, og til denne Forretning uskikkede Personer, hvorved de ligesom give disse Sværdet i Haanden til manges Ødelæggelse i frem tiden? — Monne det ikke var fordeelagtigst

33

baade for Lægen selv, de unge Lærende og de Syge, at en Studerende hertil blev antaget fremfor en Feltskiær-Svend? Da skulde

end denne beholdes ved de smaae Hospitaler; saa synes der dog, at en Studerende tillige kunde blive antaget, og Lønningen delet. — Saadant var jo fornuftigt og billigt, og de unge Læger saavel som der ganske Almindelige til sand Fordel:

Der er ikke nok, at Vundlægerne og de andre uberettigede Personer fornærme Staten i Almindelighed og Lægerne i Særdeleshed; men de skade endog Lægevidenskaben selv. — Der er ved rigtige lagttagelser over sjældne og særdeles forekomne Tilfælde og Omgangs-Syger Lægevidenskaben skal vore. Saadanne lagttagelser maae gøres af dem, som have lært at tænke rer og ordentlig, og ikke tage Skyggen for Legemet, hviket man har ikke kundet udfordre af en almindelig Vundlæge — Havde Lægerne meere at forrette iblandt Almuen, hvor de mest mærkværdige Sygdomme forekomme, saa vilde vi uden Tvivl see vores Videnskab aarlig beriget med vigtige Bemærkelser, som nu blive skjulte under Bundlægernes Vankundighed, hvilke vel kan see de Syge; men ikke alle tider Sygdommen, hvorpaa der dog egentlig kommer an. — Skulde man under den

34

nærværende medicinske-Forfatning kunde vente sig noget Vigtigt af saadanne lagttagelser; saa maatte man have det fra vores Friderichs Hospital, som de Syges og Elendiges almindelige Uflugtsstæd. Hvorfore bliver det da ikke offentlig bekiendgiort, hvad vigtigt herinde kan forekomme? Der er jo en offentlig Stiftelse til almindelig Nytte? — Vore Naboer, Svenskene, ere tillige med andre i denne Sag flittigere end vi.

Dette anførte angik for den største Deel Hovedstaden. Ere her ægte og store Læger, og dog ikke kan kiendes af de allerfleste: Ere disse Læger i Nærheden af de Syge, og dog ikke søges: Hvorledes vil man da vente, det skulde gaae til paa Landet? — Her er Almuens Tænkemaade om Lægerne ligesaa eenfoldig, som i Staden, ja snart eenfoldigere, da de virkelige Læger her ere rarere, og derfor desto mere ukiendte. Man har et og det samme Begreb om Lægen og Vundlægen: De ere Personer, som besøge Syge; veed at give Sygdommen Navn og en Recept herfor. — Videnskaber kan ikke troes at høre til Lægekunsten, eller være nødvendige for Lægen. Præster, Degne og Skoleholdere ere allene de lærde Folk. — Fra Tænkemaaden kan man slutte sig til Folkets Forhold i paakommende Sygdomme. —

35

De fleste af de smaa Kiøbstæder have vel i det ringeste en saa kaldet Vundlæge; men der er at beklage, at disses Indsigt er saa meget ringe i Almindelighed, hvorudover mange Mennesker, som virkelig kunde reddes, maae af Mangel paa en god Haandforretning (Operation) da de ikke have Reedskaaber hertil, sættc Livet til. Aarsagen er: De beste Vundlæger blive i Hovedstaden, og Landene maae nøyes med de flettere, hvis Videnskab undertiden ikke rekker sig til at læge en bollen Finger eller en Byld, og hvor vil man da vente nogen tilstrækkelig Hielp ved Beenbrud, Vandtapning i Vattersot, Hovedskallens Aabning, indeklæmte Brok o.s.v., ja, naar de kan tage en Brok for en moden Byld, og aabne den tillige med de indeholdte Tarme (hvilket virkelig er skeet, og den Syge omkommer) saa fjendes lættelig deres Kundskabs Udstrækning. —

Da det staaer saaledes til med den Videnskab, hvorpaa de egentlig skulde have lagt Vind, hvad maae man da tænke om deres Indsigt i den medicinske, hvortil de aldrig have lært de første Grunde. — Man seer dog alligevel baade Vundlæger og Lægedomskræmmere at kappes med hinanden ved at iile til de Syges Senge, snart overalt at være sysselsatte med at løbe i Kiøbstæden fra en Dør til en anden, at flække paa Landet fra

36

et Stæd til et andet, og med en fuldkommen Frihed at udøve Lægekunsten, endog paa de Stæder, hvor Lægen er i Nærheden. Man betænke, hvor stor disse Menneskers Næsviished er; naar de tør gaae ind og betage den ordentlige Læge de Syge, som ere under hans Tilsyn: Ja! naar en Vundlæge (efter sandfærdig Fortælling) har foretaget sig en Reyse paa 2 Miile, for at see en indsigtfuld Læge paa Fingrene hos en Syg, som havde en vigtig Sygdom, hvilken Vundlægen efter egen Tilstaaelse dog aldrig havde helbredet. — Tør man tage sig saadan Frihed for alle Lærdes og Lægers Øyne i Kiøbenhavn, hvorfors tør man da ikke giøre

det paa Landet for en i Vundlægernes Øyne ringe agtet Physikus? — Denne har hidindtil ikke tordet paatale saadan Fornærmelse, af Frygt for Vundlægens og hans Tilhængeres Had, Bagtalelse, Forfølgelse, o.s.v., allerhelst om han af Vedkommende ikke fik nogen Biestand; og hvor har han vel efter Lægevidenskabens hidindtil værende forstyrrede Forfatning kundt ventet at faae denne? — Ney! han vilde faae Modsigelser: Han vilde for sin Reedelighed ikke fortiene sig Tak af noget Menneske: For hans Aarvaagenhed til det Almindeliges Beste, vilde en almindelig Spot, Fortrædeligheder og Processer blive hans bestandige Følgesvenne. —

37

Almuen er uformuende til at undersøge, hvorvidt disse Menneskers Indsigt og Frihed gaaer, og derfor er uvidende, enten de gjøre Gavn eller Skade, enten de have Tilladelse til denne Udøvelse eller ikke: Nok, de blive syge, der skal bruges noget, og man tager da den nærmeste, som har Dristighed nok til at paatage sig de Syges Helbredelse uden tilstrækkelig Indsigt. Lever den Syge, og Naturen overvinder baade Sygdommen og de skadelige Lægemedler, som kan være givne, saa roses og betales denne forstandige Mand: Døer den Syge af Sygdommen eller en forkeert Lægemaade; saa ere dog alle muelige Ting giorte til Rædning. — Saadanne gaaer det til, og saaledes tænkes der i Landene. Enhver Retsindig har Aarsage til at bejamre Indbyggernes Skiæbne, fornemmelig den, som kan have havt Indsigt nok til at kiende de bedrøvelige Optøge, som skee ved de aldeles forkeerte Lægemaader, hvilke ingen kan forestille sig, uden at have været Tilstuerer heraf.

Uagtet alle Vundlæger, som oventil er sagt, bor aldeles forbydes at udøve Lægekunsten, baade for den Skade det Almindelige derved kan tage, som og formedelst den Fornærmelse, de andre virkelige og beskikkede Læger skeer ved saadant Forhold; saa synes det dog fordeelagtigt for Almuen, at dem maatte

38

tilstædes at give et uskyldigt Middel til Fattige og Uformuende paa de Stæder, som ere langt bortliggende fra den ordentlige Læge; men dog være forbundne i vigtige Sygdomme og Omgangssyger enten ikke at paatage sig samme, eller i det mindste at raadføre sig med Lægen. Saadant er tilladt og befalet i adskillige velindrettede Medicinal-Forordninger, og er overensstemmende med Villighed.

Ligesom Vundlægerne have taget sig den Frihed at bestyre Folkets Helbred og Liv; saaledes synes de fleeste at ville hærske over dets Pung. Man seer ikke sielden med Beundring deres ublue Regninger paa det, de kan have forrettet, at være af den Beskaffenhed, saa man snart maatte falde paa den Tanke, at Almuen skulde af disse Mennesker tilkiøbe sig Livet. Ved saadan Opførsel bliver Mængden afskrækket fra at søge Raad hos Dem, som have Indsigt i forekomne Tilfælde at give Forholdsregler; men tage sin Tilflugt til andre Fuskere og uvisse Huusraad, hvorved der dræbes fleete Mennesker end ved Pesten. — Det er derfor uomgiængelig fornødent, at der bliver sat Skranker for dette Onde, hvorved den Fattige mest trykkes og maae gaae hielpeløs. Sligt skede best ved en fastsat Taxt, hvoraf alle kunde see, hvad de vare pligtige til at give for hver Cur især;

39

dog at den Uformuende blev besørget uden Betalning.

Ved denne Leylighed maae der tilstædes mig at tale lidet om Jordemoder-Væsent paa Landet.

De priiseligste Anstalter til at lære Jorbemoderkunsten, haves nu her i Kiøbenhavn, og Staden er derved saaledes blevet forsynet med gode Jordemødre, at den i denne Post ikke eftergiver nogen anden. — Men lader os reyse begge Rigerne igiennem; saa ville vi erfare, hvorledes denne Sag staaer til i Landsbyerne, og deraf erfare, hvor Høylig Landmanden i denne Henseende er at beklage, ja falde i Forundring, at ingen hidtildags har tænkt paa at opreyse saa stor Mangel, uagtet man har skrevet og arbeyder saa meget for Landmandens Opkomst og Folkemængdens Forøgelse. — I disse Byer staaer den ene Naboeste den anden biev ved Forløsningen; den ene Ukyndige giver den anden Raad; den ene rækker den anden hjælpsomme, men uerfarne Hænder. Ved denne Medhandling blive mange uskyldige Fostere dræbte i Fødselen, førend de see Dagens Lys, eller og lemlæstede og giorte til Krøblinge i det de fødes. Findes en Kone hist og her, som paatager sig at forløse Barselkoner, og har Navn af Jordemoder; saa har Alderen allene, men ikke Indsigt og

40

Erfarenhed, gjort hende berettiget hertil. — Disse uvidende Mennesker tilskynde ofte de Fødende under Fødselen at bruge et og andet hidsigt Middel, for at befordre Fødselen, ja tilstæde dem i de efter Forløsningen følgende Dage at bruge sliige skadelige Sager for at styrke Konens svage Kræfter, hvoraf oftest følger hidsige og Betændelses-Sygdomme, og ikke sielden Døden.

Udi Forordningen af 30 Nov. 1714, angaaende Jordemødrenes Overhør og Antagelse med viidere, er vel udi den første Artikel befalet: At paa Landet skulde Jordemødrene, førend de maatte øve sin Profession, lade sig

undervise og overhøre af den næst vedliggende Byes Practico, men om dette er skeet, siden Forordningens Udgivelse, er uvist: I det ringeste er det ikke skeet uden paa meget faa Stæder udi mange af de næst afvigte Aaringer, efterdi næsten ingen overhørte Jordemødre findes i Bondebyerne; thi blive nogle af de i Kiøbenhavn underviste udsendte paa Landet, da reyse de allene til Kiøbstæderne, og overlade Landsbyerne deres egen Skiæbne, som derfor ere i denne Sag aldeles forladte, og i Nød hielpeløse.

Skulde denne Betragtning ikke opvække os til Medynk over Landmanden, som dog er Kiærnen af Staten, og hvis Undergang

41

drager vores efter sig? — Da vor mildeste Konge har antaget sig Bondestanden, og bestemmer alle Ting til dens Forbedring; saa venter man med Sikkerhed, at Hans Landfaderlige Ømhed heller ikke taaler, at den skal i denne Henseende være all Hielp berøvet; men at den paa beste Maade bliver understøttet til mange Menneskers Frelse.

At ville forsyne Landene med Fostermodre fra Kiøbenhavn, som der kunde være underviiste og overhørte, var i sig selv meget got; men uden at tale om den store Mængde, som hertil udfordredes; saa vilde det først falde Indvaanerne tungt at lønne samme, og dernæst har Erfarenheden viist, at Bondekonerne have større Fortroelighed til sine egne, i hvor uviidende de endog ere, end til Fremmede, hvorfor, da man med Tvangsmidler i denne Sag ikke vilde udrette meget; saa vilde det blive fordeelagtigst, ar de bekom Fostermodre af deres Jevnlige.

I denne Henseende synes det fordeelagtigst, at enhver Præst paa Landet udsøgte af sine Sogne en ung og skikkelig Kone. Af disse Koner maatte et Antal af 20 til 30 paa engang henskikkes til den nærmeste Physicum, for af ham, imod en fastsat Betaling af en offentlig Casse, at tage Undervisning og Overhør. Efter aflagt Eed maatte

42

de bestikkes af Øvrigheden i hvert andet Sogn, som de, der allene havde Frihed i Sognene for en billig fastsat Priis at betiene Barselkoner. Imedens de gik til Underviisning, maatte dem af Sognene gives noget til Underhold, og naar de vare bestikkede, maatte dem af Godseyerne forundes frie Bolig og Brænde, uden nogen anden Løn. Dernæst maatte det paalægges Præsterne Nøye at paa-agte, at ikke nogen uberettiget Kone loed sig bruge som Fostermoder, og om saadant indløb, da strax at melde det for Amtmanden, at hun efter Omstændighederne kunde blive afstraffet.

Paa denne anførte Maade kunde Landene blive forsynede med duelige Fostermodre uden nogen mærkelig Bekostning. Indretningen er meget læt og muelig at bringe i Stand, og Nytten deraf vil langt overveye Bekostningerne.

Efterat jeg har igiennemgaaet de Mangler, som synes at trykke det medicinske Væsen; saa maae jeg endnu berøre en, som for sin Vittigheds Skyld ikke bør forbigaaes.

Orden og god Skik kan i vore fordærvede Tiider ikke holdes uden gode Love. Alle gode Indretninger have sine Love, og det ringeste Handværk er forsynet med sine Privilegier, som blive handthævede; men

43

det medicinske Væsen, hvorudi de største Uordener begaaes, og hvorved Staten taber meere end ved andre Uordener, er ligesom uden all Lov, Ret og Handthævelse. — Vi have vel en Medicinal-Forordning og Lægedoms Taxt; men disse ere formedelst deres Ælde af 100 Aar nu næsten blevne ubrugbare og uefterretlige. Forordningen har mange og store Mangler, da den ikke indeholder alt det, der kan være nødvendigt til en god medicinsk Politie, og Lægedoms Tarten er for den største Deel aldeles ubrugbar, da meget unyttigt Tøy, som der er sammenpakket, og som paa den Tiid var i Mode, kunde reenc udstræges, og de andre nyere og nyttigere Lægemedler indføres, o. s. v. — Og da denne Taxt nu er meget rar at overkomme, saa er den heller ikke bekiendt for Almuen, til hvis Underretning den dog fornemmelig skulde være forfattet, for at hæmme og undgaae Egernyttigheds Misbruge, hvilke uden samme ikke kan afskaffes. — Udi samme Forordning er vel tillige en Taxt for Lægerne; men som erfares efter nærværende Tiider at være utilstrækkelig, fornemmelig for dem paa Landet, som ved deres mange besværlige Reyser og lange Ophold hos de Syge forøde saa megen Tiid. — For Bundlægerne savnes aldeles en Taxt, hvilken, som

44

oventil er sagt, er høyst fornøden. Hertil kommer, at en Læge og Vundlæge synes at burde have samme, om ikke et større Fortrin for Lægedomskræmmerne i en Stervboed, hvor der gaaes fra Arv og Gield; fornemmelig efterdi Lægen og Vundlægen have meere Uroe, Umage, Løben og Tiidsspilde end Lægedomskræmmeren, som upyntet kan blive hjemme, naar han ikke har Lyst til at søge Fornøjelser ude. Disse Kræmmere er det

tilladt efter bemeldte Forordning, i sliige Stervboder at have sin Betalning ud, næst efter Børnepenge, først og frem for alle andre Tilgodehavende. Men man seer af andre nye Medicinal-Forordninger, at Lægen og Vundlægen er ikke under sliige Begivenheder glemt; thi udi disse er det befalet: At Lægerne i sliige Stervboder først og fremfor alle andre Tilgodehavende maae bekomme deres Betalning, dernæst Vundlægerne, omsider Lægedomskræmmerne, og tilsidst alle andre. Saadant er ogsaa billigt, om alle Syge skal have Tilsyn, og ikke formedelst Betalningens Uvished ligge uden all Hielp. — Disse ere en Deel af Manglerne, som kan være nok til at Viise den Trang, Rigerne have til en nye Medicinal-Forordning og Taxt. Man har i en meget lang Tiid med Længsel ventet og ønsket at see samme,

45

allerhelst da de meest slebene Folkeslag have for længe siden forsynet sig med dem, af hvilke, saasom de kunde tiene os til Mynstere, jeg her vil opregne nogle af de beste: Die Königl. Preussische General-medicinal Ordnung 1744. Die Hochfürstl. Brandenburgischer 1746. Die Herzogl. Wittembergische 1756. Die Herzogl. Braunschweig-Lüneburgische 1747.

Det er ikke allene i diste benævnte Poster vi have ligget tilbage, og havt Trang; vi trænge endnu til mere. Mange andre flittige Folkeslag have ogsaa foregaaet os med at udgive nye Dispensatoria; men vi blive ved det gamle, hvilket ogsaa formedelst sin Ælde baade snart er glemt og ubrugeligt. — Der behøvedes dog vel ikke saa megen lang Tid til at udarbejde et nyt, som man siger der er anvendt herpaa. Man har jo, til al Lykke, ikke Behov nu omstunder at bryde Hovedet med de urimelige og latterlige S sammensætninger af Lægemedler, som har maattet koste de gamle Læger stor Hovedpine, og hvormed endog en Deel af de nyeste Dispensatoria ere opfyldte. Naturen er fornøyet med lidet og enfoldigt. — Behøver man vel 41 Ingredientzer til et Plaster, og 69 til et Latværk? —

Førend jeg slutter min Afhandling, maae det tillades mig at tale lidet endnu til

46

Rigernes Fordeel. Det er alt for bekiendt, Hvor stor en Ødeleggelse Børnekopperne tilveyebringe overalt, dog mest hos Almuen, som ikke i denne Sygdom betiener sig af Lægernes Raad, men efter Paracelci og Syvii Maade stræber ikkuns efter at drive Giften ud fra Hiertet med hidsige Midler, hvorved de uskyldige Børn sveede sig til Døde, og af en skiændig Fordom med paanøden Mad og anden ubeqvem Drik, føre dem for Tiden til Graven. — For at see, hvor døddende denne Sygdom kunde være paa Landet, har jeg fra endeel Præster ladet mig indsende Beregninger over dem, som i disse Aar ere bortrykkede af Kopperne, og befundet: at oftest en tredie Deel, og ikke sielden den halve Part af de Syge ere hendøde. Fra Boringholm har man af de Danske Tidender erfaret: at i afvigte Aar ere netop ligesaa mange døde af denne Sygdom, som der paa det heele Land i samme Aar vare fødte.

Det er ligesaa bekiendt, med hvilken Lykke Kopperne blive anbragte nu omstunder i alle Landskabe, hvilket, saavelsom den store Mængde af Mennesker, der ved denne ødelæggende Sygdom tabes for Staten, har foraarsaget, at vor mildeste Konge har allernaadigst forundt sine Undersaatter et Rædningsstæd, nemlig Indpodnings-Huuset her ved Kiøbenhavn, hvor alle kan beskytte sig for denne Sygdoms Voldsomhed. Men da ingen kan nyde Fordeelene af denne allernaadigste Stiftelse, Uden Kiøbenhavns Borgere allene og andre Formuende paa Landet i Sielland; da Norge

47

og de andre Lande ere for langt fraliggende; saa gjør man sig det visse Haab, at denne Kongelige Naade i Henseende til Koppeindpodningen, ogsaa vil række sig til Hans Majestæts øvrige Undersaatter, fornemmelig til Landmanden, for hvis Opkomst Hans Majestæt immer har baaret saa overflødig Kongelig Naade og Omsorg i alle andre Ting. — Intet Land har, saavidt mig er bekiendt, giort Anlæg til Indpodnings Huuse for Landmanden, uden allene Rusland, hvor der i Aaret 1768 overalt paa Landet ere oprettede saadanne Huuse. — Mit Ønske bliver derfor, at Dannemark og Norge ikke, som i mange andre Ting, maatte blive de sidste Riger, hvor slig en herlig og ypperlig Indretning skulde finde Stad, da saamange tusinde Menneskers Liv herved kan blive sparede.

Men da Bonden ikke har lært at betænke og overveje, hvad der kan tiene til hans sande Gavn, saa vilde han ventelig heller ikke godvillig indfinde sig med sine Børn til Indpodningshuset, allerhelst, da Indpodningen endnu er en ubekiendt Sag for ham; hvorføre man troer, at han i denne, som i fleere Ting, maatte bestyres til sin egen Fordeel og Gavn. I denne Henseende kunde Indpodnings-Indretningerne efter mine Tanker med beste Orden og mindst Bekostning istandsættes omtrent paa følgende Maade.

Der kunde bygges eller udsøges tvende Huuse i hvert andet eller tredie Amt i en og samme Bye; dog hver Bygning for sig adskilt: Det ene maatte være Bereedelses-Huuset, og det andet Indpodnings-Huuset. Udi ethvert Huus maatte være en stor Stue til Børnene, et Kammer til en eller 2de Opvartersker, og et Kiøkken. Physici paa Landet maatte for en vis aarlig Belønning forestaae disse Indpodnings-Huuse: Amtmændene maatte med Physicis holde Brevvæxling, saa de første kunde tilkiendegive Godseyerne, hvilke Byers Børn

først skulde hensendes, og paa hvilken Tiid, eftersom et vist Antal bestandig maatte være tilstæde: Godsey-

48

erne skulde ogsaa være forbundne strax at tilkiendegive Amtmanden, naar Koppesygen indfandt sig i deres underhavende Byer; saa disse Børn først og frem for alle andre kunde afsendes og indpodes. — De øvrige Ting, som herved kunde komme i Betragtning, vilde ikke blive af større Vigtighed, end jo et viist Overlæg kunde overvinde samme, og de derpaa anvendte Bekostninger vilde Indretningens Nytte riigelig erstatte.

Eftersom de nyfødte Børn, naar de ere to til tre Dage gamle, have de sundeste og friskeste Legemer, allerhelst, naar Mødrene selv give Die; saa var det at ønske, at alle Mødre vilde i denne Alder lade de Smaae indpode, da den Frygt for Indpodningen, som siden qvæler den modnere Alder, herved aldeles vilde forsvinde, og man vandt tillige dette derved, at Indpodnings-Huusene omsider kunde undværes. Naar hermed blev gjort Begyndelse paa et offentlig Sted, og Indpodningens lykkelige Fremgang gjort kundbar; saa troer jeg, at denne Forretning vilde blive almindelig antagen, og at man vilde see enhver øm Moder at tilstæde dette ypperlige Middel, for at være sine Børns Liv saa meget vissere, ja selv onsider med egen Haand at tilbringe dem Kop-Materien. — Af en kyndig Læge i Wien har man seet mange Prøver paa denne Indpodning. Bar det da ikke nyttigt, og til Opmuntring for mange Mødre at efterfølge, om de nyfødte Børn paa Friderichs Hospital bleve indpodede, førend de bleve tilladte at komme ud? — Det Allernaadigste Forbud paa Koppe-Indpodningen her i Staden vil ventelig

hindre saa herligt et Foretagende. -

Det allersidste, jeg har at fremføre, er: at tilønske vor Allernaadigste Konge de beste Raad, og disses lykkelige Iværksættelse, saavel i Henseende til alle Tings Forfremmelse i Almindelighed, som til Lægevidenskabens Fremgang, Tilvæxt, Orden og Handthævelse i Særdeleshed, til begge Rigernes sande Gavn og Lyksalighed.